

УДК 342.7: 659.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.1.43>

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Старченко О.О.,
*доктор філософії у галузі права,
науковий співробітник
відділу авторського права і суміжних прав
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України*

Старченко О.О. Основні тенденції забезпечення правової охорони авторського права і суміжних прав у цифровому середовищі.

Стаття присвячена дослідженню особливостей правової охорони авторських прав і суміжних прав в умовах функціонування цифрового середовища. Запропоновано розглядати цифрове середовище як особливий новітній простір, в межах якого здійснюються процеси, направлені на обробку, зберігання та передачу інформації, а також безпосереднє її створення.

Зауважено, що судовий захист порушених авторських прав в мережі Інтернет досить часто має низький рівень ефективності у зв'язку з недостатньою вузькою спеціалізацією суддів у цій сфері, а також з відсутністю повноцінного спеціалізованого судового органу, а саме - Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Визначено, що Інтернет-піратство є одним із найпоширеніших порушень авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет, що значно впливає на реалізацію автором прав інтелектуальної власності та отримання доходу від економічного потенціалу створеного ним твору. На основі аналізу нормативного визначення Інтернет-піратства зроблено висновок, що визначення всіх несанкціонованих способів використання твору як піратства значним чином необґрунтовано розширює обсяг такого поняття.

Автор зазначає, що сьогодні точкою відліку для визначення охороноздатності творів, створених за допомогою технології штучного інтелекту, є рівень залучення інтелектуальної творчої діяльності людини, яка оптимізувала процес створення конкретного об'єкта інтелектуальної власності шляхом застосування ШІ для забезпечення ефективності реалізації творчого задуму.

Виокремлено наступні вектори сутнісної та змістовної трансформації законодавства у сфері авторського права і суміжних прав в контексті розвитку інформаційних технологій та використання цифрового середовища для створення, розміщення, розповсюдження результатів творчої діяльності, а саме: удосконалення механізму правової охорони об'єктів авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет; забезпечення балансування інтересів авторів та користувачів мережі Інтернет; удосконалення правового регулювання статусу об'єктів, створених за допомогою ШІ без застосування творчої діяльності людини; приведення національного законодавства у відповідність до законодавства Європейського Союзу; забезпечення ефективного функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Ключові слова: цифрове середовище, авторське право, суміжні права, мережа Інтернет, штучний інтелект, інтелектуальна власність.

Starchenko O.O. Main trends in ensuring legal protection of copyright and related rights in the digital environment.

The article is dedicated to the study of the peculiarities of legal protection of copyright and related rights in the context of the digital environment. It proposes to consider the digital environment as a unique and modern space in which processes related to the processing, storage, and transmission of information, as well as its direct creation, take place.

It is noted that judicial protection of violated copyright in the Internet network is often ineffective due to the lack of specialization among judges and the unresolved issue regarding the functioning of the Higher Court for Intellectual Property Matters.

It is established that Internet piracy is one of the most widespread violations of copyright and related rights on the Internet, significantly affecting the author's ability to exercise intellectual property rights and generate income from the economic potential of their created work. Based on an analysis of the legal definition of Internet piracy, it is concluded that defining all unauthorized methods of using a work as piracy significantly broadens the scope of this concept.

The author states that today, the starting point for determining the protectability of works created with the help of artificial intelligence technology is the level of human intellectual creative activity involved in optimizing the process of creating a specific intellectual property object by using AI to enhance the effectiveness of the creative concept's realization.

The following vectors of essential and substantive transformation of legislation in the field of copyright and related rights are highlighted in the context of the development of information technologies and the use of the digital environment for the creation, placement, and distribution of creative works: improvement of the legal protection mechanism for copyright and related rights objects on the Internet; ensuring a balance between the interests of authors and Internet users; refining the legal regulation of the status of objects created using AI without human creative activity; harmonizing national legislation with the legislation of the European Union; ensuring the effective functioning of the Higher Court for Intellectual Property Matters.

Key words: digital environment, copyright, related rights, Internet network, artificial intelligence, intellectual property.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства все частіше можна спостерігати реалізацію творчої діяльності людини у цифровому середовищі. Такі реалії сьогодення формують серйозні виклики в контексті забезпечення належного рівня правової охорони об'єктів авторського права і суміжних прав. Інтелектуальна та творча діяльність людини є важливим інструментом науково-технічного прогресу держави, у зв'язку з чим питання охорони прав інтелектуальної власності та своєчасної реакції законодавця на нові реалії та умови здійснення відповідних прав не втрачають своєї актуальності.

Як вказує П.С. Ріппа, через анонімність користувачів, екстериторіальний характер, свободу та швидкість поширення інформації – порушення авторських прав стало настільки буденним і поширеним явищем, що особа, вчиняючи протиправні дії, просто не усвідомлює їх сутності, а навпаки гадає, що діє в рамках закону [1].

Так, сучасний рівень розвитку цифрових технологій дає можливість не тільки розміщувати, зберігати та поширювати інформацію, а й створювати нові об'єкти, які підлягають правовій охороні. Такі інноваційні тенденції розвитку суспільства значним чином впливають на сферу авторського права і суміжних прав, трансформуючи усталені уявлення про правові засади охорони результатів творчої діяльності. Одночасно з оптимізацією здійснення творчих процесів, суспільство стикається з новими труднощами, пов'язаними з забезпеченням належного рівня охорони прав інтелектуальної власності, що особливо є актуальним для авторського права і суміжних прав. Активний інноваційний розвиток став поштовхом для великих змін у сфері авторського права і суміжних прав, водночас спричинивши нові проблеми в контексті балансування інтересів. Спрощення доступу до об'єктів інтелектуальної власності, розміщених в цифровому середовищі, також призводить і до необхідності забезпечення балансу між інтересами авторів та користувачів. Як слушно зазначає А.С. Золотар, у зв'язку з цим, актуальними постають питання, пов'язані з встановленням балансу між правом на свободу доступу до інформації та захистом прав інтелектуальної власності [2, с. 21].

Метою дослідження є комплексний науково-теоретичний аналіз змісту поняття «цифрове середовище» та основних векторів забезпечення охорони об'єктів авторського права і суміжних прав в умовах реалізації творчої діяльності в межах цифрового середовища.

Стан опрацювання проблематики. Проблемні питання забезпечення правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності в умовах розвитку інформаційних технологій та цифрового середовища досліджували такі вчені, як В.С. Дроб'язко, К.О. Зеров, А.С. Золотар, В.М. Троцька, А.С. Штефан, О.О. Штефан та ін.

Виклад основного матеріалу. Функціонування цифрового середовища як новітньої платформи для створення, розміщення, зберігання та розповсюдження об'єктів авторського права і суміжних прав вимагає актуальних та оперативних рішень від законодавця в контексті вдосконалення правового регулювання питань охорони прав інтелектуальної власності авторів таких об'єктів. Як слушно вказує Є. Харитонов, з появою сучасних цифрових технологій і, відповідно, можливості оцифрування продуктів творчості з'явилися нові форми існування творів, а також нові способи і засоби використання вже існуючих [3].

Варто зауважити, що станом на сьогодні у чинному законодавстві не передбачено нормативного визначення поняття «цифрове середовище», яке, водночас, набуло широкого використання. Досить часто сутність цифрового середовища зводиться виключно до мережі Інтернет, що значно обмежує зміст такого поняття. Погоджуємося в цьому контексті з науковою позицією Л.Л. Тарасенка з приводу того, що цифрове середовище – це ширше поняття, ніж мережа Інтернет. Цифрове середовище включає у себе не лише веб-сайти (і веб-сторінки як складові веб-сайтів), а й електронні документи, файли, в тому числі оцифровані об'єкти інтелектуальної власності, які використовуються на відповідних пристроях, що не передбачають паперової форми документообігу (комп'ютери, ноутбуки, планшети, телефони, інші види так званих «гаджетів») [4, с. 272].

Однак, вважаємо, що зміст категорії «цифрове середовище» необхідно розглядати у ще ширшому контексті, включаючи в обсяг цього поняття не тільки місце для розміщення, розповсюдження та зберігання об'єктів у цифровому нематеріальному вигляді, але і платформу для безпосереднього створення таких об'єктів. Таким чином, в ході дослідження проблематики впливу цифрового середовища на розвиток законодавства у сфері правової охорони об'єктів авторського права і суміжних прав доцільно приділяти увагу не тільки мережі Інтернет як платформі для їх розміщення та розповсюдження, а й, в тому числі, технології штучного інтелекту як платформі для їх створення.

У зв'язку з цим, можна зробити висновок про те, що цифрове середовище – це особливий новітній простір, в межах якого здійснюються процеси, направлені на обробку, зберігання та передачу інформації, а також безпосереднє її створення. У цьому контексті варто зауважити, що особливістю реалізації авторських і суміжних прав у цифровому середовищі є їх міжнаціональний характер, оскільки розміщення творів на цифрових платформах стирає національні межі та призводить до доступності таких об'єктів на світовому рівні.

Станом на сьогодні, однією із основних платформ для розміщення об'єктів авторського права і суміжних прав виступає мережа Інтернет, що вносить свої корективи в особливості реалізації майнових прав авторів на такі об'єкти, а також використання їх іншими суб'єктами. Як слушно зазначає О.С. Кочина, основними проблемами, котрі сприяють вчиненню порушень авторських прав у мережі Інтернет, справедливо можна вважати такі: анонімність користування, яка ускладнює встановлення особи порушника; транскордонний, інтерактивний і віртуальний принципи діяльності мережі, відповідно до яких постає проблематичність здійснення заходів державного регулювання з метою припинення порушення та притягнення винних до відповідальності; складність встановлення типів соціальних зв'язків і видів правовідносин, яка впливає на правильну правову кваліфікацію протиправних діянь користувачів мережі; встановлення точного часу користування мережею та правосуб'єктності її користувачів [5, с. 40].

Вищевказані передумови спричинили необхідність у формування особливого порядку охорони та захисту авторських і суміжних прав в мережі інтернет. Так, порядок припинення порушень авторського права і суміжних прав з використанням мережі Інтернет передбачений у статті 56 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [6]. Закріплення такого особливого порядку на законодавчому рівні є прогресивним кроком, направленим на охорону прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет. Така процедура здійснюється в досудовому порядку адвокатом або патентним повіреним. Водночас, судовий захист порушених авторських або суміжних прав в мережі Інтернет досить часто має низький рівень ефективності у зв'язку з недостатньою вузькою спеціалізацією суддів у цій сфері, а також з відсутністю повноцінного спеціалізованого судового органу, а саме - Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Водночас, можливості порушення авторських і суміжних прав в мережі Інтернет постійно розвиваються. М. Логвиненко виділяє такі групи порушень авторських прав в мережі Інтернет. Перша група порушень – несанкціоноване копіювання тексту або зображення. До другої групи відносять завантаження на веб-ресурс твору без дозволу автора. Третьою групою порушень авторських

прав є цифрове відтворення та відображення. І четверта група стосується усіх видів ксерокопіювання [7]. В.Ю. Стеценко зазначає, що прикладами неконтрольованого використання об'єктів авторсько-правової охорони можна назвати: контрафакцію, ІТ-піратство, копіювання зображень, статей, звукових сигналів, ознайомлення з ними необмеженої кількості людей. Найрозповсюдженішим серед них являється опублікування твору особою, яка не є його автором – плагіат [8, с. 42].

Важливою проблемою в цьому контексті є питання піратства. Як зазначає Г.І. Грігор'янц, у зв'язку з вільним використанням в Інтернет мережі звуко- та відеозаписів значно зменшуються доходи компаній і авторів, так як споживачі частіше віддають перевагу безкоштовному отриманню звуко-, відеозапису з Інтернету перед його купівлею [9, с. 72].

Інтернет-піратство є одним із найпоширеніших порушень авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет, що значно впливає на реалізацію автором прав інтелектуальної власності та отримання доходу від економічного потенціалу створеного ним твору. Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» піратство у сфері авторського права і суміжних прав - відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження піратських примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, незаконне використання програм організації мовлення, камкординг, а також Інтернет-піратство, тобто незаконне використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав із застосуванням мережі Інтернет.

На основі аналізу вищевказаного нормативного визначення піратства можна зробити висновок про те, що законодавець позиціонує Інтернет-піратство як окрему підсистему в межах змісту загального поняття піратства. Вважаємо, що це спричинено особливістю розміщення та використання творів в мережі Інтернет, що зумовлює необхідність застосування специфічних правових інструментів для їх охорони. Таким чином, під Інтернет-піратством законодавець розуміє саме незаконне використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав із застосуванням мережі Інтернет.

Способи використання твору передбачені у ч. 1 ст. 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Вказаний у статті перелік не є вичерпним. Однак, погоджуємося із науковою позицією А.С. Штефан з приводу того, що Інтернет-піратство слід пов'язувати із розповсюдженням об'єктів авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет без дозволу відповідних суб'єктів [10, с. 16]. Таким чином, визначення всіх несанкціонованих способів використання твору як піратства значним чином необґрунтовано розширює обсяг такого поняття.

Зауважимо, що в цілому активізація порушень авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет спричинена наступними факторами. Так, незаконне використання об'єкту авторського права або суміжних прав в мережі Інтернет досить часто не потребує застосування додаткових пристроїв або інструментів та може бути здійснене будь-яким користувачем без застосування спеціальних технічних знань. Таким чином, з технічної точки зору такі дії (завантаження файлу, його копіювання) є простими та легко здійснюваними. Вказана ситуація створює враження доступності відповідного об'єкту та відсутності шкоди автору конкретного твору у зв'язку із несанкціонованим його використанням. Варто зауважити, що в мережі Інтернет застосовуються інструменти для охорони прав інтелектуальної власності на твір, що полягають у необхідності здійснення реєстраційних дій на конкретному веб-сайті або авторизації користувача. Але далеко не всі веб-сайти застосовують вказані засоби охорони прав автора.

Також, реалізуючи процедуру захисту порушених авторських прав в цифровому середовищі, автор може використовувати різні способи самозахисту, такі як: самознищення об'єкта при нелегальному копіюванні; розміщення об'єкта з обмеженою функціональністю; використання водяних знаків – додавання унікального та непомітного ідентифікаційного коду до файлу (наприклад, фільму або відеоматеріалу); зазначення про авторські права на публікаціях тощо. Однак, незважаючи на технічну ефективність цих способів, їх реалізація потребує належних знань, умінь чи фінансування, а тому не завжди є доступною для авторів [11, с. 66].

Зауважимо, що труднощі забезпечення належного механізму правової протидії розповсюдженню піратства полягають в тому, що суб'єктом здійснення такого виду правопорушення є як безпосередньо користувач, так і адміністратор конкретного веб-сайту, на якому було розміщено відповідний об'єкт авторського права або суміжних прав. В цьому контексті погоджуємося із науковою позицією М. Логвиненко з приводу того, що судовий захист прав авторів викликає деякі труднощі у процесі подачі позову до суду. Це стосується ідентифікації особи порушника. Автор, подаючи

позовну заяву, мусить мати достовірну інформацію про «пірата», оскільки розгляд справи щодо порушення авторського права повинен розглядатися за місцем перебування порушника-відповідача. На жаль, здебільшого така інформація відсутня [7].

Як було зазначено вище, змістовне наповнення поняття «цифрове середовище» є достатньо широким і не обмежується виключно функціонуванням мережі Інтернет. Станом на сьогодні, суспільству відкрилися нові можливості у реалізації творчого потенціалу шляхом застосування технології штучного інтелекту (далі – ШІ). У зв'язку з цим, актуальними є питання правової охорони творів, створених за допомогою ШІ.

Погоджуємося з науковою позицією Є.А. Тимошенка з приводу того, що потенціал суспільства на цьому етапі визначається не лише рівнем розвитку інформаційних та медіаструктур, а й рівнем розвитку інформаційної культури в суспільстві. У цих умовах з'являються нові суб'єкти та об'єкти права власності. Такими потенційними суб'єктами відносин можуть стати штучний інтелект (роботи) та віртуальні організації [12, с. 265].

Зауважимо, що ШІ виступає однією із найпрогресивніших новітніх технологій, яка значною мірою диктує тенденції економічного, соціального та культурного розвитку світу. В контексті забезпечення правової охорони об'єктів авторського права і суміжних прав важливим проблемним питанням є чітке визначення автора твору, створеного шляхом використання ШІ. Правове регулювання статусу таких творів перебуває в процесі становлення. Сьогодні точкою відліку для визначення охороноздатності відповідних творів є рівень залучення інтелектуальної творчої діяльності людини, яка оптимізувала процес створення конкретного об'єкта інтелектуальної власності шляхом застосування ШІ для забезпечення ефективності реалізації творчого задуму.

Статтею 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено правовий статус об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою без участі людини. На такі об'єкти розповсюджується право особливого роду - *sui generis*. Погоджуємося з науковою позицією А.С. Штефан з приводу того, що нещодавно впроваджений режим правової охорони автономних комп'ютерних творів — це по суті режим повноцінних майнових авторських прав, які відрізняються тільки коротшим строком чинності [13, с. 83]. Водночас, у випадку створення твору за допомогою ШІ, однак з вагомим людським вкладом, такий об'єкт підлягає правовій охороні як об'єкт авторського права або суміжних прав.

Висновки. Важливо зазначити, що незважаючи на технічні особливості об'єктів авторського права і суміжних прав в цифровому середовищі, їх сутність залишається сталою та підлягає правовій охороні. Таким чином, трансформація законодавства у сфері авторського права і суміжних прав в контексті розвитку інформаційних технологій та використання цифрового середовища для створення, розміщення, розповсюдження результатів творчої діяльності, повинна відбуватися в наступних напрямках: удосконалення механізму правової охорони об'єктів авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет; забезпечення балансування інтересів авторів та користувачів мережі Інтернет; удосконалення правового регулювання статусу об'єктів, створених за допомогою ШІ без застосування творчої діяльності людини; приведення національного законодавства у відповідність до законодавства Європейського Союзу; забезпечення ефективного функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ріппа П.С. Забезпечення авторських прав у мережі Інтернет. URL: <http://www.nbuv.gov.ua> (дата звернення 12.02.2025).
2. Золотар А.С. Захист прав на інтелектуальну власність в цифровому середовищі: дис. доктор філософії. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2023. 193 с.
3. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Інформаційні технології та авторське право. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 10. С. 119–127.
4. Тарасенко Л.Л. Цифрове середовище як місце здійснення прав інтелектуальної власності. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 21–22 квіт. 2017 р.)*. Тернопіль: Економічна думка, 2017. С. 272–275.

5. Кочина О.С. Порухення авторських прав у мережі Інтернет: правові проблеми та шляхи їх подолання. *Нове українське право*. 2022. Вип. 4. С. 38–43.
6. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 року № 2811-IX/ Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855> (дата звернення 12.02.2025).
7. Логвиненко М., Диковець А. Правові проблеми захисту авторських прав від піратства в мережі Інтернет. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 2. С. 5–11.
8. Стеценко В.Ю., Гоцуляк О.О. Актуальні проблеми в сфері захисту авторських прав у мережі Інтернет. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2019. Вип. 34. С. 41–45.
9. Грігор'янц Г.І. Деякі проблемні питання захисту об'єктів авторського права від піратства в мережі Інтернет. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 70–72.
10. Штефан А.С. Камкординг, кардшейрінг, піратство: законодавчі новели щодо видів порушень авторського права і суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 3. С. 12–17.
11. Legal sciences and their role in the development of the legal culture of a modern man: Scientific monograph/ М.М. Blikhar and others. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. 340 p.
12. Тимошенко Є.А. Проблема визначення права віртуальної власності як об'єкта правовідносин. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 264–267.
13. Штефан А.С. Об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою (штучним інтелектом), без безпосередньої участі людини: перший світовий досвід правової охорони. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2023. № 1-2. С. 75–85